

L'evolució de les tècniques de pesca al llevant espanyol i la comercialització del peix fresc a la ciutat de Barcelona: 1890-1930

The evolution of fishing techniques in eastern Spain and the trade in fresh fish in the city of Barcelona: 1890-1930

La evolución de las técnicas de pesca en el levante español y la comercialización del pescado fresco en la ciudad de Barcelona: 1890-1930

Daniel Muntané i Pueyo¹

Resum

A inicis del segle xx la majoria de la pesca capturada arreu del litoral català s'enviava a la ciutat de Barcelona. La millora en els mitjans de transport i els avenços en els sistemes de conservació, així com l'evolució de les tècniques de pesca en el llevant espanyol, facilitaven la comercialització del peix fresc cap a la capital catalana. Al mateix temps, aquesta concentració de la pesca afavoria directament els intermediaris establerts a la ciutat, que especulaven amb el preu del peix segons l'hora d'arribada i el volum de les captures.

Paraules clau: pesca, llevant espanyol, Barcelona, arts moderns de pesca, comercialització de peix fresc, intermediaris.

Abstract

At the beginning of the 20th century, most of the fish caught along the Catalan coast was sent to the city of Barcelona. Improvements in means of transport and progress in conservation systems, as well as the evolution of fishing techniques in eastern Spain, facilitated the marketing of fresh fish towards the Catalan capital. At the same time, this concentra-

1. ORCID: 0000-0002-6672-7718. Universitat de Barcelona. Aquest article és fruit de la tesi doctoral *L'associacionisme pesquer al llevant espanyol en la transició de la vela al motor (1864-1923)*, duta a terme entre els anys 2017 i 2022 i defensada a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona el mes de maig de 2023. Projecte «Trabajo y movilidad social en la Cataluña contemporánea (1836-1936)». Grup de Treball Institucions i Gènere (TIG). Universitat de Barcelona. Adreça electrònica: danimuntane@gmail.com.

Rebut: I/2024. Avaluat: III/2024. Versió definitiva: V/2024.

tion of fishing directly favoured the intermediaries established in the city, who speculated on the price of the fish according to the time of arrival and the volume of the catches.

Keywords: fishing, eastern Spain, Barcelona, modern fishing systems, trade in fresh fish, intermediaries.

Resumen

A principios del siglo xx la mayoría de la pesca capturada en todo el litoral catalán se enviaba a la ciudad de Barcelona. La mejora en los medios de transporte y los avances en los sistemas de conservación, así como la evolución de las técnicas de pesca en el levante español, facilitaban la comercialización del pescado fresco hacia la capital catalana. Al mismo tiempo, esta concentración de la pesca favorecía directamente a los intermediarios afincados en la ciudad, que especulaban con el precio del pescado según la hora de llegada y el volumen de las capturas.

Palabras clave: pesca, levante español, Barcelona, artes modernos de pesca, comercialización de pescado fresco, intermediarios.

Introducció

Actualment sabem que, entre finals del segle XIX i inicis del XX, es va produir un augment del consum de peix fresc al llevant espanyol i, més concretament, a Barcelona. En el cas de la capital catalana, el creixement de la seva població i les millores en les comunicacions terrestres la convertiren en un important i destacat centre de consum de peix fresc. L'objectiu de l'article és a estudiar i investigar els efectes i les conseqüències derivades d'aquest fenomen al llevant espanyol i, més específicament, a la Ciutat Comtal. Tanmateix, penso que és interessant assenyalar que Ana Isabel Sinde (2014: 1-24) ja ha fet una primera aproximació a la temàtica en el seu treball sobre l'abastiment de peix fresc a Barcelona (1890-1941). Sinde hi conclou que durant la primera meitat del segle XX no existí a la ciutat una lliure concurrència en la comercialització de peix fresc, ja que l'oferta es trobava en una situació d'oligopoli. No obstant això, avui en dia encara roman pendent una anàlisi més profunda de la importància de l'evolució de les tècniques de pesca al llevant espanyol a l'hora d'explicar l'augment del consum de peix fresc. Tampoc no s'ha estudiat quines foren les conseqüències que es derivaven del domini oligopolístic existent a la ciutat de Barcelona per als pescadors del litoral i quina alternativa es va plantejar, des del cooperativisme, per tal de millorar la seva situació socioeconòmica.

L'increment del consum de peix fresc fou possible, en part, gràcies a l'existència del ferrocarril, que permetia transportar el peix sense necessitat de sotmetre'l a cap transformació (Sinde, 1999: 771-786). A inicis de la centúria passada, ens trobem amb una xarxa ferroviària

que permetia dur, de manera ràpida, grans quantitats de peix des de les poblacions costaneres del litoral fins a les principals concentracions urbanes. A més, en aquestes ciutats, a diferència d'altres poblacions més petites, hi havia més facilitats i infraestructures per a la conservació del peix fresc. Aquesta circumstància, lògicament, afavoria que grans urbs, com ara Barcelona, poguessin vendre el peix en unes condicions més bones i òptimes (Lleó, 1923: 167-170). No endebades, a l'hora d'explicar el creixement del consum de peix fresc també és cabdal posar l'èmfasi en l'evolució de les tècniques de pesca. En el darrer terç del segle XIX el sector pesquer va experimentar una forta liberalització. En primer lloc, amb la desaparició dels gremis de mar (1864) i l'abolició de la matrícula de mar (1873). I, posteriorment, amb la legalització de la pesca del bou² a partir de tres milles de la línia de la costa, mencionada en el primer article del *Reglamento para la pesca con el arte del bou y demás redes de arrastre remolcadas por embarcaciones* (1898).³ A més a més, en el mateix reglament també es legalitzava i s'impulsava la pesca amb vapors d'arrossegament.⁴ Tal com ja ha apuntat Soler (2002: 66), fins llavors aquest tipus de pesca al Mediterrani depenia de les autoritats de Marina, que acostumaven a denegar la gran majoria de peticions. Així doncs, es pot afirmar que els canvis esmentats alteraren les relacions de producció dins del sector pesquer.⁵

La introducció dels arts moderns de pesca,⁶ que eren molt més intensius que els coneguts com a arts tradicionals de pesca,⁷ contribuï al creixement del consum de peix fresc, ja que proporcionaven un major rendiment de les captures tant en termes quantitius —en quilograms— com econòmics —en pessetes— (Barbaza, 1988: 153-161; Alegret i Garrido, 2004: 58-65).

El progressiu augment del consum de peix fresc a la ciutat de Barcelona, en el període comprès entre els segles XIX i XX, es pot observar clarament a partir de les xifres següents: l'any 1837 el consum de peix salat i fresc se situava en les 3.375 tones. Se'n consumien 3.200 de peix salat i 175 de fresc; és a dir, 24,62 quilograms de peix salat per habitant/any i 1,35 quilograms de peix fresc per habitant/any. L'any 1900 el consum havia augmentat fins a les 5.600 tones, però la truita s'havia girat completament. El consum era de 1.300 tones de peix salat i 4.300 de fresc; és a dir, 2,42 quilograms de peix salat per habitant/any i 8,01 quilograms de peix fresc per habitant/any. Al llarg de les primeres dècades del segle XX la tendència del consum de peix fresc va seguir creixent: el 1914 era de 6.000 tones —9,88 quilograms de peix fresc per habitant/any— i el 1933 arribava a un total de 22.000 to-

2. L'art del bou era pesca d'arrossegament. Aquest art de pesca consistia en dues embarcacions a vela que arrossegaven una xarxa pel fons marí. Aquest tipus de pesca s'anomenava així perquè l'acció de les dues embarcacions a vela feia recordar dos bous llaurant la terra (Rodríguez, 1923: 586-597).

3. Ministerio de Marina, *Reglamento para la pesca con el arte del bou y demás redes de arrastre remolcadas por embarcaciones* (Madrid: Imprenta del Ministerio de Marina, 1898), 5.

4. Ministerio de Marina, *Reglamento para la pesca*, 10-12.

5. Vegeu una visió molt més detallada a *L'associacionisme pesquer al llevant espanyol en la transició de la vela al motor (1864-1923)* (tesi doctoral pendent de publicació).

6. És a dir, la pesca d'arrossegament i la pesca de cercol amb llum artificial, així com unes embarcacions molt més capitalitzades tant de vapor com de motor.

7. Per exemple: el sardinal, el palangre, les nanses, el tremall, etc.

nes —21,51 quilograms de peix fresc per habitant/any (Nicolau i Pujol, 2005: 111-113). D'aquesta altra manera ho explicaven el president i el secretari de l'Asociación de Patronos Pescadores de Barcelona en una instància del 30 de juliol de 1896 dirigida al governador civil de la província de Barcelona.

La rápida y excepcional importancia adquirida por la ciudad de Barcelona de algunos años á esta parte ha llevado consigo extraordinario crecimiento de población y por ende de las necesidades del mercado determinando gran desarrollo en la industria pesquera traducido en aumento considerable de embarcaciones y de brazos á ella dedicados, y ha convertido nuestra playa en obligado punto de concurrencia de pescadores de las más apartadas regiones españolas que aquí vienen atraídos por las perspectivas de negocio seguro y lucrativo.⁸

L'evolució de les tècniques de pesca al lllevant espanyol

Tal com ja he dit anteriorment, els sistemes de pesca moderns eren més eficients en termes quantitativs i econòmics que els sistemes tradicionals. A partir del reglament de 1898, es va legalitzar la pesca de les parelles del bou a tres milles de la línia de la costa. La liberalització del bou permeté que augmentés molt considerablement el nombre d'embarcacions dedicades a la seva pesca. Per exemple, en el període comprès entre els anys 1878 i 1907, les barques del bou a vela s'incrementaren un 249% al lllevant espanyol (taula 1).

No en va, aquests no foren els únics canvis que es produïren dins del sector pesquer, ja que a inicis del segle xx es va introduir, tan sols a Catalunya, l'art de la vaca, que era una evolució de les parelles del bou. Aquesta pesca, a diferència del bou, es feia amb una sola embarcació a vela (Roig, 1996: 94). La pesca de la vaca s'utilitzava durant la temporada de veda de les parelles del bou, és a dir, durant els mesos d'estiu (taula 2).

En aquestes mateixes dates també es va introduir, a Catalunya, l'art de la teranyina, que era pesca de cercol amb llum artificial —i que a la resta de l'Estat espanyol era coneguda amb el nom de pesca de la *traña*—. En el cas de la província marítima de Barcelona, però, l'art de la teranyina no va començar a generalitzar-se fins a la meitat de la segona dècada del segle xx (taula 3).⁹

Uns anys més tard arribaria la pesca amb embarcacions de motor.¹⁰ En aquest cas, però, la seva introducció generalitzada no va tenir lloc fins a la dècada dels trenta (Viruela,

8. Instància de Pedro Freixas Farigola i Salvador Alié al governador civil de Barcelona en nom de l'Asociación de Patronos Pescadores. Vegeu Arxiu del Museu Marítim de Barcelona (AMMB), Fons de la Junta de Obras del Puerto (JOP), Asuntos de dirección entidades 1871-1969, caixa 811 (H-1573/6).

9. Tot i que la primera referència d'ús de la pesca de la teranyina l'he documentada el 21 de juny de 1898, «Expediente promovido por Don Salvador Romañach Berta solicitando autorizacion para pescar con el arte denominado traña en todos los puntos del litoral de la provincia de Barcelona», Archivo Naval de Cartagena (ANC), secció YM, grup VI-C, carpeta 222.

10. La primera referència que he documentat en relació amb la utilització d'embarcacions de motor és del 1910, quan un empresari tarragoní —Francisco Brell Vaqué— va incorporar diversos motors a barques del bou. Vegeu *Diario del Comercio*, 2/9/1910, 3, i 6/9/1910, 3; *El Poble Català*, 17/3/1911, 1.

Taula 1
Nombre d'embarcacions del bou al levant espanyol¹¹

Província marítima	1866	1878	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914
Palamós	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Mataró	48	46	–	–	–	–	–	–	–	–
Barcelona	140	86	235	299	312	312	358	328	350	279
Tarragona	128	147	550	410	420	424	420	394	380	402
Tortosa	20	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Vinaròs	48	79	–	–	–	–	–	–	–	–
València	90	102	303	315	318	291	297	311	276	297
Alacant	86	86	269	254	258	265	248	233	237	237
Maó/Menorca	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–
Mallorca	16	14	38	36	42	40	40	28	30	32
Total	578	560	1.395	1.314	1.350	1.332	1.363	1.294	1.275	1.247

Font: Elaboració pròpia a partir de Fernández (1868: 74-75), Soler (2002: 96-98) i l'*Anuario Estadístico de la Marina Mercante y de la Pesca Marítima* (1907-1914).

Taula 2
Nombre d'embarcacions de la vaca a Catalunya

Província marítima	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914
Barcelona	10	12	60	34	30	74	92
Tarragona	382	186	276	353	393	408	408
Total	392	198	336	387	423	482	500

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Anuario Estadístico de la Marina Mercante y de la Pesca Marítima* (1908-1914).

Taula 3
Nombre d'embarcacions de cèrcol amb llum artificial al levant espanyol

Província marítima	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914
Tarragona	74	59	40	12	9	12	96
València	3	20	–	8	8	16	24
Alacant	6	10	35	83	91	159	196
Menorca	–	–	–	–	14	14	14
Mallorca	–	–	10	10	20	20	20
Total	83	89	85	113	142	221	350

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Anuario Estadístico de la Marina Mercante y de la Pesca Marítima* (1908-1914).

11. Cal assenyalar que cap al 1890 a Catalunya només hi havia dues províncies marítimes: Barcelona, que absorbí Palamós i Mataró, i Tarragona, que va fer el mateix amb Vinaròs i Tortosa.

1995: 160; Soler, 2002: 129). Totes aquestes innovacions tècniques tingueren una elevada influència en el creixement del sector. Si ens fixem en la pesca capturada en quilograms i en pessetes deflactades al llavors espanyol entre els anys 1892 i 1908, podem veure un increment global de 6.018.789 quilograms i 4.259.769 pessetes a 15.676.460 quilograms i 13.485.295 pessetes. I si ens centrem tan sols en Catalunya, s'observa: un augment a la província marítima de Barcelona d'1.742.195 quilograms i 1.292.133 pessetes a 4.718.613 quilograms i 4.512.994 pessetes; i un altre a la província marítima de Tarragona d'1.499.028 quilograms i 1.232.980 pessetes a 3.871.452 quilograms i 2.944.052 pessetes (taula 4 i gràfica 1).

Per altra banda, Rodríguez (1923: 580) ha apuntat que en aquesta zona l'ús de parelles de vapors d'arrossegament, originaris del llavors espanyol, va ser testimonial en comparació amb el d'altres indrets de l'Estat com, per exemple, el nord d'Espanya (Giráldez, 1996: 255-256; López, 2000: 239-276). En canvi, sí que tingueren un protagonisme destacat els *otter trawlers* establerts al port de Barcelona. Aquests, a diferència de les parelles de vapor, funcionaven amb una sola embarcació i anaven a pescar a les aigües del nord d'Àfrica

Taula 4
Pesca capturada al llavors espanyol en quilograms i pessetes deflactades->
IPC (1913 = 100)¹²

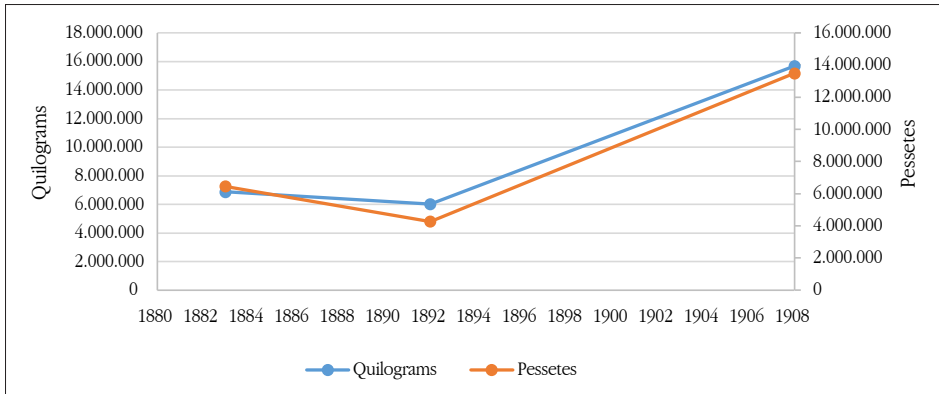
Anys	1883		1892		1908	
	Quilograms	Pessetes	Quilograms	Pessetes	Quilograms	Pessetes
Província marítima						
Palamós	1.441.372	687.223	–	–	–	–
Mataró	295.449	306.801	–	–	–	–
Barcelona	1.028.520	1.635.519	1.742.195	1.292.133	4.718.613	4.512.994
Tarragona	968.210	1.015.609	1.499.028	1.232.980	3.871.452	2.944.052
Tortosa	245.147	205.225	–	–	–	–
Vinaròs	692.962	1.026.698	–	–	–	–
València	133.000	232.923	444.178	230.197	2.773.552	2.322.404
Alacant	991.916	686.384	1.124.216	658.369	3.049.327	1.991.965
Maó/Menorca	333.819	309.584	104.138	102.614	316.062	256.968
Mallorca	729.700	346.938	1.105.034	743.476	800.054	1.359.048
Eivissa	4.650	3.694	–	–	147.400	97.864
Total	6.864.745	6.456.597	6.018.789	4.259.769	15.676.460	13.485.295

Font: Elaboració pròpia a partir de *Reseña geográfica y estadística de España* (1883), *Revista de Pesca Marítima* (1892) i *Anuario Estadístico de la Marina Mercante y de la Pesca Marítima* (1908).

12. Per deflactar les pessetes-> *Maluquer de Motes* 4654, IPC (1913=100): 1883 (94,39); 1892 (97,89); 1908 (99,04). Vegeu Carreras i Tafunell, 2005: 1290-1291. Per altra banda, cal indicar que el 1892 la província marítima d'Eivissa constava com a districte marítim dins de la província de Mallorca. Tanmateix, el 1908 recuperà la condició de província marítima.

Gràfic 1

Pesca capturada en quilograms i pessetes deflactades al levant espanyol (1883-1908)

Font: Elaboració pròpia a partir de *Reseña geográfica y estadística de España* (1883), *Revista de Pesca Marítima* (1892) i *Anuario Estadístico de la Marina Mercante y de la Pesca Marítima* (1908).

(Rodríguez, 1923: 176). A Barcelona, la pesca d'altura i gran altura arribà el 1907. Eren armadors del nord d'Espanya, sobretot de la Corunya, que seguint una política expansiva van dirigir-se cap al port barceloní. Segons Sinde i Álvarez (2019: 82), les raons d'aquest desplaçament foren tres: per una banda, la capacitat de captura de la flota corunyesa havia comportat els primers símptomes de sobreexplotació dels seus caladors tradicionals de pesca; per l'altra, també aparegueren problemes per situar en els mercats finals la gran quantitat de peix que s'estava capturant; i, per acabar, un seguit de vagues al port de la Corunya acabaren sent el detonant del desplaçament. Ras i curt, a inicis del segle xx la capital catalana s'havia convertit en un bon indret per operar-hi una flota d'*otter trawlers*. El 1907 s'hi establí la societat Pesquerías Gallegas SA, que primer hi envià el vapor *Avispa* (1907) i, després, l'*Araña* (1908) i el *Tiburón* (1909). Posteriorment, aquests *trawlers* passarien a ser propietat de Trillo, Galiana y del Valle S. en C. Amb el pas dels anys també començarien a entrar dins del negoci inversors autòctons, com, per exemple, Francisco Palau Ferrer¹³ de la Sociedad Anónima Catalana de Pesca (figura 1), José Vidal i Barraquer¹⁴ o Pedro Freixas Pons.¹⁵

13. Francisco Palau Ferrer fou propietari del vapor *Blanes*, que va ser adquirit el 1907 i operà al port de Barcelona fins al 1909. Aquell any es desplaçà definitivament al nord d'Àfrica, on va passar a formar part de la flota auxiliar de la marina de guerra (Sinde i Álvarez, 2019: 86-88).

14. José Vidal i Barraquer fou germà de Francesc Vidal i Barraquer. Aquest darrer va ser bisbe de Solsona i, més tard, arquebisbe i cardenal de Tarragona. Vegeu *El Herald Militar*, 15/4/1914, 2: «En la mañana de ayer fondeó en este puerto procedente de Hull (Inglaterra) el vapor pesquero Sea Quing (ó sea Rey del Mar) [...]. Fué adquirido por el archimillonario D. José Vidal i Barraquer, hermano del señor obispo de Solsona».

15. Els seus pares eren Pedro Freixas Farigola i Maria Pons Olivari. Pedro Freixas Farigola fou president de l'Asociación de Patronos Pescadores de Barcelona i, més tard, juntament amb la seva esposa, consignatari del Mercat Central de

Figura 1
Vapor *Blanes*

Font: *La Il·lustració Catalana*, 22/07/1908, 514.

Abans de l'esclat de la Primera Guerra Mundial es concentraven al port de Barcelona un total de disset *trawlers* que eren propietat de les societats i armadors següents: Trillo, Galiana y del Valle S. en C., Canosa y Reboredo, Freixas Pons, José Vidal i Barraquer, Alfonso R. del Valle i Pesca y Comisiones SA (Sinde i Álvarez, 2019: 88). Els efectes produïts per la Gran Guerra incidiren en l'augment del preu del combustible, fet que va ocasionar una davallada del nombre de vaixells de vapor i, en canvi, afavorí l'increment dels de vela en el comerç de cabotatge (Pascual, 2002: 53-56). L'escassetat de carbó també afectà els *trawlers* de pesca d'altura i gran altura del port de Barcelona, que van experimentar una aguda crisi. Tanmateix, les causes eren diverses; per exemple, molts caladors havien quedat dins de zones afectades per la guerra i, per tant, s'impedia l'activitat pesquera o s'obligava a pagar unes assegurances molt elevades. A més, en el mercat internacional es pagaven bones quantitats de diners per l'adquisició dels *trawlers*, que passaven a ser utilitzats com a flota de suport de les marines de guerra de les potències belligerants. I, per acabar, calia sumar-hi la inflació sobre els preus dels combustibles, que incrementava enormement els costos de producció. Tot plegat provocà que molts armadors decidissin vendre els seus vaixells a l'estranger.¹⁶

Peix de Barcelona. Vegeu AMMB, Fons de la Junta de Obras del Puerto (JOP), Asuntos de dirección entidades 1871-1969, caixa 811 (H-1573/6); *El Diluvio*, 30/12/1925, 10; *Gaceta Municipal de Barcelona*, 4/10/1926, 1078.

16. *Vida Marítima*, 15/12/1921, 12.

Un cop finalitzat el conflicte bèl·lic, es va produir un progressiu retorn a la normalitat. Tot i que alguns armadors seguien sent els mateixos que hi havia abans de la guerra, cal dir que, en termes generals, es produí una renovació amb nous armadors que s'incorporaren al negoci. El 1920 al port de Barcelona es concentrava una flota de 6 *trawlers* amb un personal de 115 empleats (Lleó, 1923: 238). El 1922 ja operaven 14 *trawlers* del total de 45 a l'Estat espanyol—10 al sud i 21 al nord—. Posteriorment, el 1925, la xifra es va elevar fins als 19 *trawlers*, que es distribuïen entre les societats i armadors següents: Pesca y Navegación SA, Benita Gutiérrez —viuda de Ramón Canosa—, Marlés y Serra S. en C., Galiana y Vejarano S. en C. i Sociedad Colectiva Freixas y Delclaux (Sinde i Álvarez, 2019: 92-93). D'entre aquestes societats destacava en particular Pesca y Navegación SA, que havia estat constituïda el 1920 a Barcelona. Era la societat amb la flota més gran de *trawlers* del port, tots ells comprats a Anglaterra.¹⁷ Els principals membres de Pesca y Navegación eren el comte de Fígols, el comte de Mieres, Joan Maria Coll i, com a gerent, Daniel de Araoz, que era enginyer de l'Armada.¹⁸

Si ens fixem, novament, en la pesca capturada al lllevant espanyol, podem observar que a inicis dels anys vint es produeix un creixement dels quilograms i les pessetes deflactades a totes les províncies marítimes d'aquesta zona. Per a la província marítima de Barcelona es pot asseverar que l'increment fou molt rellevant, ja que el 1914 les dades eren de 3.829.139 quilograms i 3.291.881 pessetes; per contra, el 1920 eren 13.473.600 quilograms i 8.745.434 pessetes (taula 5 i gràfica 2).

Taula 5
Pesca capturada al lllevant espanyol en quilograms i pessetes deflactades->
IPC (1913 = 100)¹⁹

Anys	1908		1914		1920	
Província marítima	Quilograms	Pessetes	Quilograms	Pessetes	Quilograms	Pessetes
Barcelona	4.718.613	4.512.994	3.829.139	3.291.881	13.473.600	8.745.434
Tarragona	3.871.452	2.944.052	1.781.904	2.074.910	5.296.820	4.136.739
València	2.773.552	2.322.404	4.788.594	4.452.108	5.937.250	5.326.140
Alacant	3.049.327	1.991.965	2.725.387	1.678.917	3.657.100	2.432.589
Menorca	316.062	256.968	311.121	424.408	372.252	585.472
Mallorca	800.054	1.359.048	753.488	821.762	2.259.551	1.600.744
Eivissa	147.400	97.864	185.800	129.082	282.415	313.006
Total	15.676.460	13.485.295	14.375.433	12.873.068	31.278.988	23.140.125

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Anuario Estadístico de la Marina Mercante y de la Pesca Marítima* (1908 i 1914), Delgado (1921: 241-361), Franco (1923: 101-166) i Lleó (1923: 167-259).

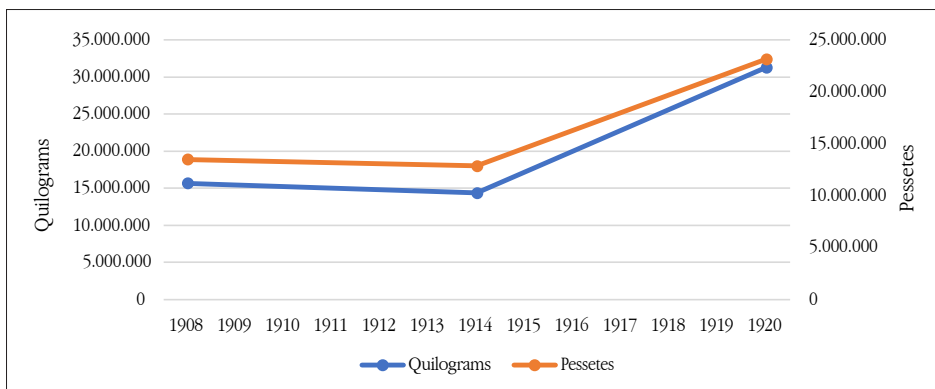
17. *Vida Marítima*, 10/7/1920, 14.

18. *Catalunya Marítima*, 30/3/1920, 138.

19. Per deflactar les pessetes-> *Maluquer de Motes* 4654, IPC (1913=100): 1908 (99,04); 1914 (101,06); 1920 (189,88). Vegeu Carreras i Tafunell, 2005: 1291.

Gràfic 2

Pesca capturada al llevant espanyol en quilograms i pessetes deflactades (1908-1920)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Anuario Estadístico de la Marina Mercante y de la Pesca Marítima* (1908 i 1914) i Delgado (1923: 241-361).

La comercialització del peix fresc a Barcelona

Els anys de la postguerra de la Primera Guerra Mundial hi hagué un augment de la pesca que va coincidir amb un increment de la demanda de peix fresc, especialment a les grans urbs com Barcelona. Així ho explicava José María Lleó (1923: 169) per a les costes de Catalunya el 1920:

Lo que sucede es que casi toda la pesca de este litoral se remite a la plaza de Barcelona, indudablemente, dadas las mayores facilidades que ofrece para su venta en condiciones, por los factores que en ello intervienen, y esto, como es natural, origina también fluctuaciones en los precios, dependientes de la hora de llegada e importancia de las expediciones que diariamente se acumulan en el mercado, con lo que se llega a una verdadera especulación que aprovecha el intermediario.

A Barcelona el peix provinent de les embarcacions de pesca de litoral de la capital catalana es venia a La Banqueta,²⁰ mentre que la resta del gran volum de peix fresc que es consumia a Barcelona, ja fos provinent de la flota de pesca d'altura i gran altura establerta al port, ja ho fos d'altres localitats —catalanes o foranes—, havia de passar obligatòriament pel Mercat Central de Peix. El peix capturat en diferents localitats del litoral català, o de fora de Catalunya, era descarregat pels armadors en els seus respectius ports. Un cop era subhastat als majoristes remitents, podia tenir dues destinacions: o bé es quedava a la po-

20. La Banqueta era el lloc on es venia el peix a la platja de la Barceloneta.

blació d'origen i era venut als venedors locals, o bé era exportat pels remitenters cap a Barcelona. En el cas que fos exportat, arribava a mans dels consignataris del Mercat Central de Peix, que el subhastaven a la baixa entre els venedors majoristes o minoristes de la capital catalana, juntament amb el peix provinent de la flota d'altura del port de Barcelona. Els consignataris feien d'intermediaris entre els remitenters i els venedors, i s'enduien una comissió del valor de la venda (Sinde, 2014: 14-15 i annex 1).

A les Illes Balears la pesca també es concentrava cap a les principals ciutats del lllevant espanyol. Molt del peix fresc que es capturava a les illes de Mallorca i Menorca es transportava cap al mercat de Barcelona (Delgado, 1921: 331 i 345-346). El 1920 des del port de Palma s'exportaven 353.040 quilograms de peix fresc, mentre que tan sols s'importaven 14.797 quilograms (taula 6).

Taula 6
Peix fresc importat i exportat des de Palma

Palma (1920)		
Mesos	Entrades (Kg)	Sortides (Kg)
Gener	–	16.620
Febrer	–	39.030
Març	260	49.070
Abril	3.480	24.400
Maig	5.040	25.890
Juny	4.150	32.500
Juliol	240	17.990
Agost	415	12.120
Setembre	112	13.800
Octubre	460	35.500
Novembre	640	48.190
Desembre	–	37.930
Total	14.797	353.040

Font: Delgado (1921: 329).

A tall d'exemple, al districte marítim d'Alcúdia, la població local no consumia llagosta i la totalitat de les captures eren exportades cap al Mercat Central de Peix de Barcelona.²¹ El 1920 el quilogram de llagosta es comprava als pescadors d'Alcúdia entre 5 i 6 pessetes, amb l'excepció del mes de setembre, quan pujava fins a 8 pessetes. Per contra, al Mercat Central de Peix es venia el quilogram entre 6,8 i 10,3 pessetes en funció també del mes de

21. «La langosta no se consume en la localidad; es toda embarcada con destino a Barcelona, y los precios a que se paga a los pescadores varían según el mercado de aquella capital» (Delgado, 1921: 283).

l'any (taula 7). No obstant això, entre els pescadors d'Alcúdia hi havia la forta convicció que aquestes xifres no eren les reals i que bastants dies²² el preu de la llagosta a Barcelona era entre 15 i 19 pessetes el quilogram (Delgado, 1921: 282-285).

Taula 7
Venda de la llagosta del districte marítim d'Alcúdia a Barcelona

Districte marítim Alcúdia (1920)	Llagosta (kg)	Ptes./kg Alcúdia	Ptes./kg Barcelona
Març	694,9	6	7,6
Abril	9.645,80	5,5	7
Maig	9.259,50	6	7
Juny	13.074,70	6	7,7
Juliol	13.474	5	6,8
Agost	5.668	6	7,1
Setembre	1.520	8	10,3

Font: Elaboració pròpia a partir de Delgado (1921: 282-285).

Així doncs, la concentració de quasi tota l'oferta en un indret determinat era aprofitada pels intermediaris. La seva presència, així com l'absència d'altres canals per a la comercialització, era un dels greus problemes que patien molts pescadors de litoral a inicis del segle xx. El ràpid deteriorament que patia el peix fresc i l'escassetat de mitjans per a la seva conservació feien que moltes vegades es preferís llençar-lo al mar o deixar-lo escapar, ja que un excessiu augment de les captures implicava la consegüent davallada del valor econòmic de la pesca (Lleó, 1923: 169).

La casella —o guingueta— era el lloc on el consignatari del Mercat Central de Peix de Barcelona subhastava a la baixa la pesca als compradors majoristes i minoristes. Per poder efectuar la venda era imprescindible tenir la concessió d'una casella per part de l'Ajuntament de Barcelona. Aquesta es podia aconseguir mitjançant la seva compra en subhasta pública o bé per la seva transmissió. Es tractava, doncs, d'una important barrera d'entrada al negoci perquè era necessari disposar de prou capital per adquirir-la.²³ Les societats de *trawlers* del port de Barcelona tenien els socis i el capital suficient per poder adquirir caselles i per connectar, a la vegada, el procés d'extracció del peix amb la primera fase de la seva comercialització. És a dir, duien a terme una integració vertical del negoci a Barcelona (taula 8).²⁴

22. El mateix Roig (1996: 120) també assenyalava que «en les vigílies de festa els preus solen ésser més alts que els altres dies [...] sobretot tractant-se de peixos cars com les llagostes i els meros».

23. La transmissió acostumava a sortir més barata que la subhasta de la casella (Sinde, 2014: 18).

24. Les societats Galiana y Vejarano S. en C. i Marlés y Serra S. en C. no tingueren cap casella en propietat. En canvi, sí que entre els seus membres hi havia individus que també eren consignataris al Mercat Central de Peix. En la primera societat hi participaven com a socis els consignataris Pedro Olivé i José Gilabert, i en la segona Societat hi tenia accions José Xampeny (Sinde i Álvarez, 2019: 96-97).

Taula 8
Caselles del Mercat Central de Peix propietat d'individus
de les societats de trawlers

Societats de trawlers (Barcelona)	Consignataris del Mercat Central de Peix (1915–1925)	Núm. de casella
Pesca y Comisiones SA	Baldomero Brugada	21
Pesca y Navegación SA	Daniel de Araoz	14, 15
Sociedad Colectiva Freixas Hermanos	Pedro Freixas Farigola y María Pons	11, 12, 13
Benita Gutiérrez (viuda de Ramón Canosa)	José Xampeny	5, 20
Galiana y Vejarano S. en C.	Pedro Olivé y José Gilabert	–
Marlés y Serra S. en C.	José Xampeny	–

Font: Elaboració pròpia a partir de la *Gaceta Municipal de Barcelona* i *El Diluvio* entre 1915 i 1926.

L'oferta de caselles disponibles al Mercat Central de Peix de Barcelona va anar augmentant progressivament en el temps. A finals del segle XIX es produí una ampliació de les caselles existents i es passà de 10 a 18. Durant les primeres dècades del segle XX es va mantenir el creixement: el 1908 n'hi havia 20; el 1919, 21; i tan sols dos anys més tard, el 1921, ja n'hi havia 28. Malgrat això, el nombre més gran de caselles disponibles no ajudà a disseminar l'oferta. Tal com ja ha apuntat Sinde (2014: 15-20), l'efecte d'un major nombre de punts de venda es va veure difuminat per la concentració d'aquestes caselles en pocs individus. D'aquesta manera, es produïa una situació oligopolística en la comercialització del peix fresc a la ciutat de Barcelona, perquè a la concentració de l'oferta en una sola plaça se sumava l'amassament dels punts de venda en unes poques mans.

Les conseqüències del domini oligopolístic

Aquest domini oligopolístic va tenir fortes repercussions en el sector pesquer català. Entre el 3 i el 5 de juny de 1923 se celebrà a Barcelona el Primer Congrés Català de Pesca. Hi van prendre part diferents delegacions d'industrials pesquers i d'associacions de pescadors, i també representacions dels ajuntaments de les poblacions costaneres catalanes.²⁵ Durant el seu transcurs es va constituir la Federación General del Pescado de Cataluña, el primer president de la qual va ser Esteban Solana.²⁶ Els organitzadors del Congrés van rebre telegrams de suport del president del Consell de Ministres, Manuel García Prieto, i del ministre de Marina, Juan Bautista Aznar-Cabañas, així com l'adhesió de diverses localitats marítimes de l'Estat, com Vinaròs, Castelló de la Plana, Màlaga, Almeria, Huelva, Vigo,

25. *La Veu de Catalunya*, 2/6/1923, 13.

26. *El Noticiero Universal*, 8/6/1923, 3.

Marín o Corcubián.²⁷ En canvi, diferents sectors de la pesca de litoral mostraren la seva oposició a les resolucions adoptades i van exigir més llibertat dins de la indústria pesquera catalana. Les seves demandes foren publicades en el diari *El Diluvio*, el qual, des de feia bastant temps, havia engegat una campanya per denunciar davant de l'opinió pública la situació que es vivia en el sector pesquer català.

2.ª Deben rechazarse todas las coligaciones encaminadas a imponer a los pescadores, remitentes, consignatarios, armadores y compradores mayoristas normas generales encaminadas a favorecer solamente una de las partes en perjuicio de las demás o de cualquiera de ellas. 3.ª Se declaran nulas y sin valor todas las estipulaciones y convenios que puedan existir, con carácter más o menos general entre los consignatarios, remitentes, armadores y compradores, para obligar a vender y a operar en determinadas condiciones; y se consideran ilegales las letras aceptadas como fianza y cualesquiera sanciones que actualmente hubiere otorgadas. 4.ª La llamada Federación General del Pescado debe considerarse delictiva en cuanto se mantiene por las coacciones, la amenaza y el terror; ilegal en cuanto tiende a envilecer el precio del trabajo de los pescadores de las playas y aumentar desconsideradamente el precio de venta al consumo público; inmoral desde el momento que agrupa elementos tan varios para imponer arbitrios y condiciones abusivas.²⁸

Un bon exemple de les queixes i els abusos que denunciaven molts pescadors de les costes catalanes, especialment els més propers a la ciutat de Barcelona, fou la prohibició de la pesca de la teranyina. Per la Reial ordre del 7 de setembre de 1917 es concedí permís per utilitzar aquest tipus de pesca a totes les costes espanyoles. Però tan sols dos anys més tard s'aprovà una altra reial ordre, del 7 de setembre de 1919, que va il·legalitzar l'ús de la teranyina als districtes marítims de Mataró, Badalona i Barcelona, mentre que a la resta de districtes marítims se'n seguia permetent l'ús.²⁹ En el cas del districte marítim de Mataró, tres associacions de pescadors³⁰ de la mateixa localitat de Mataró havien presentat un expedient a les autoritats de Marina, a instàncies del polític Lluís Moret Català,³¹ en contra de la pesca de cercol amb llum artificial. No en va, a part d'exercir com a polític, Lluís Moret també era conseller de la societat Pesca y Navegación SA.³² La raó que portà les societats de *trawlers* del port de Barcelona i les associacions de pescadors de Mataró a unir-se enfront de la pesca de la teranyina era l'eliminació d'un competidor directe. Per una banda, els pescadors de pesca de litoral es trobaven amb la impossibilitat d'accedir al control del mitjà de producció, ja que fins llavors pescaven amb sardinals i molts d'ells no posseïen

27. *El Diluvio*, 9/6/1923, 7.

28. *El Diluvio*, 10/6/1923, 15.

29. *El Diluvio*, 2/6/1921, 12.

30. Les tres societats de pescadors mataronines eren les següents: Hermandad Marinera Mataronesa, Cooperativa La Marítima i La Justicia. Vegeu *El Programa*, 1/11/1919, 3.

31. Lluís Moret Català va ser diputat a les Corts espanyoles entre els anys 1920 i 1923 pel partit Izquierda Liberal. Aquest partit polític va ser fundat en el període de crisi dels partits dinàstics de la Restauració borbònica i els seus membres procedien del Partido Liberal, com, per exemple, el seu líder, Santiago Alba, o el mateix Lluís Moret. Vegeu *El Diluvio*, 4/7/1923, 12.

32. *El Diluvio*, 8/6/1923, 17.

el capital suficient per afrontar la compra de l'equipament que requeria aquest nou tipus de pesca. Per altra banda, a les societats dels vapors d'arrossegament, com també als consignataris del Mercat Central de Peix, els resultava extremament beneficiosa la prohibició de la teranyina als districtes marítims pròxims a la capital catalana. A cap d'ells no li interessava que augmentés el volum de captures que arribaven a la ciutat, perquè així podien especular a l'alça amb el preu del peix. De la manera següent s'explicava en una peça publicada a *El Diluvio*:

¿Por qué no pescan estando autorizados por la ley? Unos porque no les conviene, otros porque no tienen aparejos para ello, y otros... porque se lo privan, sin razón, ciertos interesados en este asunto. Esta es la verdad escueta [...] ¿A quién interesa que no se pesque con traíña en Vilasar, a pesar del permiso condicional de las seis millas, lo mismo que pescan en los pueblos de Calella, Pineda y Malgrat? Los señores Moret, diputado a Cortes por Mataró; el Conde de Figols y demás «socios» de «vapores troles» de alto calado para alta pesca lo saben perfectamente, como también lo sabe tanto o más que los aludidos un tal «ruñeta»³³ y varios acaparadores de los que formaron el reciente Congreso de Pesca, que son los que imponen en Barcelona el enorme precio del pescado para la venta en la capital. Con la pesca a la traíña no se perjudica a nadie ni a nada. Sólo se perjudicaría, por la abundancia de la pesca y por su baratura en la plaza, el negocio de la pesca de ciertas Compañías y los intereses creados en fuerza de influencia y favoritismo.³⁴

A inicis del segle xx la pesca a Espanya s'anà polaritzant progressivament. Ens trobem amb un sector influenciat pel moviment obrer terrestre, on l'associacionisme pesquer es veia condicionat per la separació entre capital i treball, amb l'aparició de societats obreres que sovint es constituïen després d'un conflicte laboral entre els armadors i els tripulants de les embarcacions de pesca (Pereira, 1992: 151-172; Díez i Ansola, 1992: 25-29). La influència del moviment obrer terrestre va comportar la penetració dels seus principals corrents ideològics dins de l'associacionisme pesquer. Des de finals del segle xix, al llevant espanyol aparegueren un conjunt d'associacions que, sota el títol de societats de mariners pescadors, s'ubicaren dins de l'òrbita del sindicalisme socialista. Posteriorment, en la segona dècada del segle xx, després de la constitució a Barcelona de la Confederació Nacional del Treball (CNT), començaren a crear-se associacions molt pròximes a l'anarcosindicalisme.³⁵

La presència dels intermediaris, als principals ports, també contribuïa a incrementar la tensió social que vivia el món pesquer espanyol en aquestes dates. Per tal d'apaivagar la conflictivitat sociolaboral, van anar apareixent arreu de l'Estat diferents iniciatives basades en el cooperativisme. Algunes es formularen des del nord d'Espanya (Ansola, 2007: 7-8) i d'altres, com fou el cas de l'associació valenciana El Progreso Pescador, des del llevant es-

33. El nom de «ruñeta» que apareix a la peça de premsa era el sobrenom que rebia Esteban Solana. Vegeu *El Diluvio*, 26/6/1923, 14.

34. *El Diluvio*, 21/6/1923, 12.

35. Vegeu *L'associacionisme pesquer al llevant espanyol en la transició de la vela al motor (1864-1923)* (tesi doctoral pendent de publicació).

panyol (Saralegui, 1919: 219-239). Aquesta entitat de pescadors del Cabanyal va fundar-se el 1902 després d'un conflicte laboral amb els armadors de la societat La Marina Auxiliante i va rebre el suport de Vicent Blasco Ibáñez i del seu moviment polític, conegut amb el nom de blasquisme.³⁶ El Progreso Pescador es desenvolupà com una cooperativa de consum i de producció.³⁷ Per evitar la intromissió dels intermediaris, l'entitat proporcionava el peix a peu de platja directament a les dones dels seus associats o a individus que anessin en representació seva, que havien d'exhibir una llibreta de la Societat. Les portadores d'aquesta llibreta prèviament havien de recollir a la seva seu social tres cartons amb els quals podien demanar fins a cinc duros de peix per cadascun d'ells, però no es podia superar el crèdit de setanta-cinc pessetes, que era la suma dels tres cartons. Durant el matí les dones es dedicaven a vendre el peix als mercats i a la tarda tornaven a la seu social, on es liquidaven les vendes realitzades.³⁸

No obstant això, la proposta que més èxit tingué fou la dels pòsits de pescadors, un projecte de cooperativisme reformista impulsat per Alfredo Saralegui.³⁹ Aquestes entitats es plantejaren amb la idea de donar resposta al profund malestar social i contribuir a la pacificació del sector pesquer. Eren societats mixtes, és a dir, agrupaven els armadors i els mariners de les embarcacions de pesca. Tot sovint es constituïen a partir de l'existència prèvia d'una associació de pescadors que modificava els seus estatuts per passar a convertir-se en un pòsit. A vegades, però, no es tractava només d'una sola societat, sinó que eren diverses entitats que es fusionaven per esdevenir un nou pòsit de pescadors.⁴⁰

En el reglament provisional de 1917, Saralegui va decidir organitzar els pòsits de pescadors en un total de cinc seccions: primera, socors mutus; segona, caixa de préstecs; tercera, venda de productes de la pesca; quarta, cooperativa; cinquena, mont de pietat (Saralegui, 1917: 306-307). Les dues seccions estrella dels pòsits de pescadors van ser la caixa de préstecs i la venda de productes de la pesca (Ansola, 2021: 115-135). La secció de la caixa de préstecs havia de servir perquè els pescadors associats als pòsits poguessin adquirir, millorar i reparar els mitjans de producció —arts de pesca i embarcacions— i també per finançar la secció de la venda de productes de la pesca, amb la idea que es beneficiessin tant els socis dels pòsits com també els consumidors finals. Els préstecs facilitats sortirien de la creació de la Caja Central de Crédito Marítimo (CCCM), una iniciativa presentada el 1918

36. L'òrgan oficial del blasquisme era el diari *El Pueblo*, que fou fundat pel mateix Blasco Ibáñez. Sobre aquest moviment polític vegeu, per exemple, Reig (1982: 1-373).

37. Amb relació a la cooperativa de producció, les embarcacions, que constaven com a propietat d'El Progreso Pescador, s'havien aconseguit gràcies a la inversió de la mateixa societat dels beneficis extrets de diferents jornades de pesca per poder finançar-ne l'adquisició. Vegeu *El Pueblo*, 30/11/1904, 2, i *El Pueblo*, 18/9/1911, 2.

38. *La Tarde*, 10/2/1909, 1.

39. Alfredo Saralegui Casellas, marí i sociòleg gallec, estava interessat pel cooperativisme pesquer i fou l'impulsor i el promotor dels pòsits de pescadors a tot el territori espanyol a partir de finals de la segona dècada del segle xx (Ansola, 2007: 8-14).

40. N'és un bon exemple el Gremio de Pescadores (Pósito Pescador) de Villanueva y Geltrú, que es va crear a finals del 1921 a partir de «las negociaciones entabladas con la Hermandad de Mareantes Cooperativa de Pescadores y Sociedad Coral els Pescadors para fusionarse todos ellos con el Gremio de Pescadores». Vegeu Archivo de la Delegación del Gobierno de Cataluña-Subdelegación del Gobierno de Barcelona (ADGC-SGB), caixa 411, expedient 10918.

pel mateix Saralegui a la Dirección General de Navegación y Pesca Marítima. La CCCM era una institució dependent del Ministeri de Marina que feia d'enllaç entre l'Estat i els pòsits de pescadors (Saralegui, 1920: 168-196).

En la secció de la venda de productes de la pesca, Saralegui no es va limitar únicament al control de la subhasta, és a dir, a eliminar la figura del subhastador i a ingressar un percentatge per cada operació, sinó que va pretendre anar molt més lluny mirant d'organitzar també la venda directa des del pòsit fins al consumidor. El seu pla demanava disposar dels mecanismes següents: un organisme central que s'ubicaria a la ciutat de Madrid, seccions d'exportació de peix als respectius pòsits de pescadors, i llocs i despatxos de venda directa al consumidor en tots els centres de consum. Diàriament, l'oficina central rebria informació sobre la producció i la demanda pesquera per part de les seccions d'exportació i dels centres de consum. D'aquesta manera, l'oficina podria ordenar la distribució de la pesca seguint criteris de racionalitat i d'eficiència en lloc de restar subjecta a l'especulació i les fluctuacions dels mercats i dels intermediaris. Tanmateix, tal com ha apuntat Ansolea (2007: 19 i 23), la iniciativa no assolí pas l'èxit desitjat pel seu promotor a causa dels enormes entrebancs que hi hagué per portar-la a la pràctica, ja fos per la dificultat de vertebrar-la a cadascun dels ports o per una mala gestió interna dels recursos. Tot i això, les entitats adscrites a la Federación de Pósitos Catalanes i, d'una forma breu, al Pósito de Pescadores de Jávea sí que van ser capaces de posar-ho en funcionament i d'obtenir bons resultats. La Federación de Pósitos Catalanes s'havia fundat el 1925, tan sols dos anys després del Primer Congrés Català de Pesca. El seu president fou José Macau, que també va ser president del Pósito de Pescadores del Port de la Selva (Pérez, 1989: 73). Cap al 1930 la Federación de Pósitos Catalanes era propietària de les caselles número 1 i 38 del Mercat Central de Peix de Barcelona (Sinde, 2014: 20).⁴¹ Com ja he assenyalat, l'adquisició d'aquestes caselles va ser possible perquè els pòsits de pescadors rebien finançament directe de la Caja Central de Crédito Marítimo.⁴²

Art 12. Los préstamos que se podrán solicitar de la Caja habrán de ser aplicados a la realización de las finalidades que se expresan en los siguientes conceptos, cuyo orden será el de la preferencia para su concesión: [...] 2.º Organización de las operaciones de la industria pesquera en forma que permita la supresión de intermediarios.⁴³

En resum, amb l'adquisició de les caselles del Mercat Central de Peix a compte de la Federación de Pósitos Catalanes s'intentava revertir la situació de domini oligopolístic en què es trobava la comercialització de peix fresc a la ciutat de Barcelona durant la primera

41. A la dècada dels quaranta la Federación de Pósitos Catalanes seguia constant entre els consignataris del Mercat Central de Peix de Barcelona. Vegeu la relació nominal dels consignataris del Mercat Central de Peix facilitada el 31 d'agost de 1940 pel Pósito de Pescadores de Barcelona a l'enginyer director de la JOP. AMMB, Fons de la JOP, Asuntos de dirección de entidades 1871-1969, caixa 813 (H-1575/14).

42. A partir de 1930 la Caja Central de Crédito Marítimo es va convertir en l'Institut Social de Marina.

43. El primer punt d'aquest article feia referència a la concessió de préstecs per a l'adquisició, millora i reparació d'arts de pesca i embarcacions per part dels pòsits de pescadors (Saralegui, 1920: 187).

meitat del segle xx, que afectava negativament tant els pescadors de litoral com els consumidors barcelonins. La integració de l'extracció i la comercialització de la pesca a càrrec de la Federació de Pòsits Catalanes afavoria els pescadors de litoral associats en els pòsits de pescadors, que aconseguien un millor rendiment econòmic de les seves captures, però alhora també beneficiava el consumidor final, que passava a pagar un preu més just i equitatiu per la compra del peix.

Conclusions

Entre finals del segle xix i inicis del xx es va produir al llevant espanyol un important augment del consum de peix fresc gràcies a la millora dels mitjans transports, els sistemes de conservació i l'evolució de les tècniques de pesca. Aquest creixement es va veure reflectit a les grans urbs, com fou el cas de Barcelona. No endebades, l'esclat de la Primera Guerra Mundial suposà un atzucac per al sector pesquer, especialment per a les societats de *trawlers* del port de Barcelona, que visqueren una intensa crisi deguda a l'increment que va experimentar el preu del combustible i al fet que molts caladors de pesca havien quedat dins de les zones afectades pel conflicte bèl·lic. Finalitzada la Gran Guerra, augmentaren les captures i la demanda de peix fresc a les principals urbs. Aquest fenomen provocà una concentració de l'oferta a Barcelona, que fou aprofitada pels intermediaris i també per les societats dels vapors d'arrossegament, que integraren el procés extractiu amb la comercialització de les captures. Com a conseqüència, molts pescadors en sortiren perjudicats perquè o bé aconseguien un escàs rendiment econòmic de la pesca o bé patien legislacions arbitràries, com la prohibició de la pesca de la teranyina als districtes marítims de Mataró, Badalona i Barcelona. Per fer front a la situació produïda per la presència d'intermediaris en el sector, el projecte de cooperativisme reformista dels pòsits de pescadors també intentà integrar els dos processos: extracció i comercialització de la pesca. Però, bàsicament, a escala estatal només foren les entitats adscrites a la Federació de Pòsits Catalanes les que aconseguiren posar-ho en funcionament i obtenir bons resultats.

Per acabar, considero necessari mencionar les diferents vies obertes que deixa aquesta investigació. Per una banda, roman pendent una recerca exhaustiva de la progressiva introducció de les parelles del bou al llevant espanyol. El seu estudi permetria cobrir un destacat buit historiogràfic i, alhora, possibilitaria tenir una perspectiva històrica completa de la importància d'aquest art de pesca des de la seva aparició a finals del segle xvi fins a la seva liberalització al darrer terç del segle xix. Per altra banda, malgrat la feina feta per Alberto Ansola —centrada, especialment, en el nord peninsular— des del vessant del cooperativisme i l'associacionisme pesquer, manca un treball profund sobre els pòsits de pescadors per a la dècada dels anys trenta, una investigació sobre aquest projecte cooperativista reformista que emmarqui el conjunt del llevant espanyol i que pugui donar continuïtat als principals temes tractats en aquest article.

Bibliografia citada

- ALEGRET, Joan Lluís; GARRIDO, Alfons (2004). *Història de la Confraria de Pescadors de Palamós*. Palamós: Confraria de Pescadors de Palamós.
- ANSOLA, Alberto (2007). «Una pesca feliz: Alfredo Saralegui y sus Pósitos de Pescadores (1915-1936)». *Historia Social*, 57, 3-26.
- ANSOLA, Alberto (2021). *Los pósitos de pescadores: Una inusitada aventura reformista (1917-1943)*. Santander: Editorial de la Universidad de Cantabria.
- Anuario Estadístico de la Marina Mercante y de la Pesca Marítima*. Madrid: Ministerio de Marina, 1907-1914.
- BARBAZA, Yvette (1988). *El paisatge humà de la Costa Brava*. Vol. II. Barcelona: Edicions 62.
- CARRERAS, Albert; TAFUNELL, Xavier (2005) (coords.). *Estadísticas históricas de España: Siglos XIX-XX*. Bilbao: Fundación BBVA.
- DELGADO, Juan (1921). «La pesca marítima en España en 1920: Baleares». *Boletín de Pesca*, 61-63, setembre, octubre i novembre, 241-361.
- DÍEZ, Eloy; ANSOLA, Alberto (1992). «La industria de la pesca en la costa cantábrica. Estudio político-social de la situación del pescador en esta industria (1908)». *Norte: Serie Documentación*, 3, 1-57.
- FERNÁNDEZ, Cesáreo (1868). *Anuario de la Comisión Permanente de Pesca para 1868: Resumen de sus trabajos y noticias referentes a la industria pesquera*. Madrid: Tipografía de Estrada, Díaz y López.
- FRANCO, Felipe (1923). «La pesca marítima en España en 1920: Costas de las provincias Cartagena, Alicante y Valencia». *Boletín de Pesca*, 81-85, maig, juny, juliol, agost i setembre, 101-166.
- GIRÁLDEZ, Jesús (1996). *Crecimiento y transformación del sector pesquero gallego (1880-1936)*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, Secretaría General Técnica.
- LLEÓ, José María (1923). «La pesca marítima en España en 1920: Costas de Cataluña». *Boletín de Pesca*, 81-85, maig, juny, juliol, agost i setembre, 167-259.
- LÓPEZ LOSA, Ernesto (2000). «La pesca en el País Vasco. Una visión a largo plazo (siglos XIX y XX)». *Itsas Memoria: Revista de Estudios Marítimos del País Vasco*, 3, 239-276.
- MINISTERIO DE MARINA (1898). *Reglamento para la pesca con el arte del bou y demás redes de arrastre remolcadas por embarcaciones*. Madrid: Imprenta del Ministerio de Marina.
- MUNTANÉ, Daniel (2023). *L'associacionisme pesquer al levant espanyol en la transició de la vela al motor (1864-1923)*. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona. Pendent de publicació.
- NICOLAU, Roser; PUJOL, Josep (2005). «El consumo de proteínas animales en Barcelona entre las décadas de 1830 y 1930: evolución y factores condicionantes». *Investigaciones de Historia Económica*, 3, 101-134.
- PASCUAL, Pere (2002). «El comerç de cabotatge a Catalunya (1820-1935). Etapes i factors explicatius de la seva evolució». Dins *El Transport marítim de cabotatge a la Mediter-*

- rània : II Jornades de Marina Tradicional : Promediterrània 2000, Palamós*. Palamós: Ajuntament de Palamós: Universitat de Girona: L'Estrop, 45-62.
- PEREIRA, Dionísio (1992). «Asociacionismo e conflictividade na Galiza mariñeira 1936». Dins PEREIRA, Dionísio (coord.). *Os Conquistadores modernos: Movimento obreiro na Galicia de anteguerra*. Vigo: A Nosa Terra, p. 151-172.
- PÉREZ, Albert (1989). *Història de les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Crítica.
- REIG, Ramir (1982). *Obrers i ciutadans: Blasquisme i moviment obrer. València, 1898-1906*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- Reseña geográfica y estadística de España*. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, 1888.
- Revista de Pesca Marítima. Estadística de Pesca. Año 1892*. Madrid: Imprenta de la viuda é hija de Fuentenebro, 1894.
- RODRÍGUEZ, Benigno (1923). *Diccionario de artes de pesca de España y sus posesiones*. Madrid: Suc. de Rivadeneyra.
- ROIG, Emerencià (1996). *La pesca a Catalunya*. Barcelona: Noray.
- SARALEGUI, Alfredo (1917). «Pósito para pescadores». *Boletín de Pesca*, 15, novembre, 299-315.
- SARALEGUI, Alfredo (1919). «La unión hace la fuerza. Sociedad El Progreso Pescador, de Valencia». *Boletín de Pesca*, 35-36, juliol i agost, 219-239.
- SARALEGUI, Alfredo (1920). «Caja Central de Crédito Marítimo». *Boletín de Pesca*, 44-45, abril i maig, 168-196.
- SINDE, Ana Isabel (1999). «El transporte de pescado en España y el problema de los vagones frigoríficos: 1890-1950». Dins Miguel MUÑOZ, Jesús SANZ i Javier VIDAL (eds.), *Siglo y medio del ferrocarril en España, 1848-1998*. Alacant: Diputación Provincial de Alicante / Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, p. 771-786.
- SINDE, Ana Isabel (2014). «El abastecimiento de pescado fresco en Barcelona: 1890-1941. Una primera aproximación». Comunicació presentada al XI Congrès de l'Associació d'Història Econòmica, sessió 11.
- SINDE, Ana Isabel; ÁLVAREZ, Gema (2019). «La flota pesquera de altura y gran altura en el puerto de Barcelona. Una historia no contada (1907-1936)». *Revista de Historia Industrial*, 76, 79-106.
- SOLER, Georgina (2002). «Del bou a la vaca: La pesca d'arrossegament a Catalunya i l'Empordà (1865-1936)». Treball d'introducció a la recerca, Universitat de Girona.
- VIRUELA, Rafael (1995). «Las comunidades pesqueras ante la crisis de las pesquerías y el cambio económico». *Cuadernos de Geografía*, 57, 153-182.